

Ett gemensamt ansvar för ensamkommande barn och ungdomar

Maj 2017

Den här skriften vänder sig till dig som är viktig vuxen eller arbetar professionellt med ensamkommande barn och ungdomar i Sverige.

Innehåll

Ett gemensamt ansvar för ensamkommande barn och ungdomar	4
Barnet har rätt till en god man	4
Särskilt förordnad vårdnadshavare	4
Misstanke om att barn far illa	5
Lex Sarah	6
Lex Maria	6
Övergripande ansvar och praktiskt mottagande	7
Kommunernas ansvar	8
Ankomstkommunens ansvar	8
Anvisningskommunens ansvar	8
Vård i familjehem, HVB eller stödboende	9
Grundskola	10
Ledning och stimulans samt olika stödinsatser i skolan	11
Landstingets ansvar	11
Migrationsverkets ansvar	12
Ansökan – asylutredning och beslut	12
Bistånd	13
Om barnet fyller 18 år eller om ålder skrivs upp	13
Efterforskning av familjemedlemmar	13
Anvisning av kommun	14
Anvisningsprinciper	15
Platsanvisning	15
Anknytningsanvisning	15
Utjämnande anvisning	15
Statliga ersättningar	15
Socialstyrelsens ansvar	16
Inspektionen för vård och omsorg	16
Skolverket	16
Länsstyrelserna	17
Lagar och förordningar m.m. som gäller ensamkommande barn	18

Ett gemensamt ansvar för ensamkommande barn och ungdomar

Varje år kommer barn till Sverige utan sina föräldrar för att söka asyl. Barnens levnadsöden och bakgrund är olika, men gemensamt för alla är att de befinner sig i en utsatt situation. Staten, myndigheter, kommuner och landsting har ett gemensamt ansvar för mottagandet av ensamkommande barn i Sverige.

Ett ensamkommande barn är en person under 18 år som vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller någon annan vuxen person som trätt i föräldrarnas ställe. Barnet kan även i ett senare skede anses som ensamkommande, om han eller hon då står utan någon ställföreträdare.¹ I den här skriften använder vi enbart ensamkommande barn och det används i texten synonymt med asylsökande ensamkommande barn. Med barn avser vi personer som inte fyllt 18 år och med unga personer som fyllt 18 men inte 21 år.

Migrationsverket använder sig av begreppet barn utan vårdnadshavare (BUV) för ensamkommande barn. Inom skolans värld använder man sig även av begreppet nyanlända elever.²

Den här skriften beskriver kortfattat vilket ansvar olika aktörer har för ensamkommande barn och unga som söker asyl i Sverige. Syftet är att ge dig som yrkesverksam en överskådlig bild av hur ansvaret för ensamkommande barn och unga är fördelat mellan myndigheter, kommuner och landsting samt leda dig som vill veta mer vidare till rätt aktör. Syftet är vidare att skriften ska bidra till att underlätta och förbättra mottagandet av ensamkommande barn då ett bra mottagande kräver kunskap om respektive aktörs

ansvar samt samarbete mellan de olika aktörerna.

Barnet har rätt till en god man

Ett ensamkommande barn har rätt till en god man som företräder barnet i en vårdnadshavares och förmyndares ställe. Ansökan om god man får göras av Migrationsverket och socialnämnden och ställs till överförmyndaren i den kommun där barnet befinner sig. Överförmyndaren får också självmant ta upp frågan om förordnande av god man.³ God man ska förordnas så snart det är möjligt eftersom barnet annars står utan någon juridisk ställföreträdare.

Den gode mannen ansvarar för barnets personliga, ekonomiska och rättsliga angelägenheter och har både rätt och skyldighet att bestämma i alla frågor som rör barnets angelägenheter, personliga såväl som ekonomiska och rättsliga. Den gode mannen har däremot inte till uppgift att sköta den dagliga omvårdnaden och tillsynen av barnet och har inte heller någon försörjningsplikt gentemot barnet.⁴ Godmanskapet upphör med automatik då barnet fyller 18 år.⁵

1 Se 1 § LMA

2 3 kap. 12 a § Skoll

3 2 och 3 §§ Lgeb

4 Prop. 2004/05:136 s. 29

5 5 § Lgeb

Särskilt förordnad vårdnadshavare

Om barnet får uppehållstillstånd i Sverige, permanent eller tidsbegränsat, har barnet rätt till en särskilt förordnad vårdnadshavare. Socialnämnden i den kommun där barnet befinner sig väcker talan om eller anmäler behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare hos tingsrätten.⁶

Uppdraget som särskilt förordnad vårdnadshavare är rent juridiskt detsamma som för den gode mannen, men är mer inriktat på den långsiktiga planeringen och integrationen för barnet än den uppgift gode mannen har under asylprocessen.⁷ Förordnandet upphör med automatik då barnet fyller 18 år.

Misstanke om att barn far illa

Alla som möter barn som de misstänker eller vet far illa bör anmäla det till socialnämnden. Myndigheter och anställda som i sin verksamhet kommer i kontakt med barn är skyldiga att anmäla till socialtjänsten om de får vetskap om eller misstänker att ett barn far illa. Det finns inga formella krav på anmälan, men om du är anmälningskyldig bör du göra anmälan skriftligt. Läs mer om att anmäla oro på Socialstyrelsens webbplats.

Stöd och information

På medverkande aktörers webbplatser finns mer information riktat till barn och till vuxna runt barnen, så som t.ex. god man. Nedan finns exempel på stöd och information som finns tillgängligt.

För barn

IVO:s barn- och ungdomslinje 020-120 06 06.

Barn och unga kan vända sig till IVO:s barn- och ungdomslinje för att fråga om sina rättigheter eller berätta om det som inte fungerar bra i hälso- och sjukvården eller socialtjänsten. På www.ivo.se/

barnochunga finns det filmer och information på ett tiotal språk om barns och ungas rättigheter på HVB, stödboende och i familjehem, IVO:s inspektioner och kontaktuppgifter till barn- och ungdomslinjens telefon, mejl och chatt.

Rädda Barnens stömlinje – Save the Children Helpline 0200-77 88 20

Barn och unga som nyligen kommit till Sverige kan ringa och få stöd och råd i olika frågor. De som svarar talar engelska, pashtou, dari och arabiska.

Läs mer på www.raddabarnen.se

Vad händer nu?

Filmen *Vad händer nu?* vänder sig till ensamkommande barn under 18 år. Den handlar om första tiden i Sverige. Filmen kan visas av personal på HVB, socialtjänsten eller föräldrar i familjehem. Till den som visar filmen finns stödmaterial. <http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/ensamkommandebarn/filmforensamkommandebarn>

Informationsverige.se

Webbplatsen information om Sverige är länsstyrelsernas gemensamma portal med information om Sverige för nyanlända barn, ungdomar och vuxna.

För professionella

Aktuellt om ensamkommande barn

Nyhetsbrevet ”Aktuellt om ensamkommande barn och ungdomar” publiceras på Migrationsverkets webbplats. Det innehåller aktuell information till kommuner om ensamkommande barn.

Statliga ersättningar

Migrationsverket administrerar statliga ersättningar till kommun och landsting för mottagande av ensamkommande barn. Aktuell information om statliga ersättningar,

⁶ Se 10 § Lgeb. Se även 5 kap. 2 § SoF

⁷ Prop. 2004/05:136 s. 38

ersättningsnivåer och ansökningsföranande då sådant krävs finns på Migrationsverkets webbplats

Socialstyrelsens kunskapscentrum om ensamkommande barn

Den 1 april 2017 inrättade Socialstyrelsen ett kunskapscentrum om ensamkommande barn och unga. Centrumet ska stimulera och förstärka kunskapsutvecklingen och kunskapsförmedling för arbetet med ensamkommande barn och unga inom socialtjänst och hälso- och sjukvård. Centrumet kommer att ta fram stöd till och ge verksamheterna förutsättningar att ge målgruppen god vård och omsorg. Det handlar om att ta fram stöd för regel-tillämpning, kunskapsstöd, samla in och sprida kunskap och ge exempel på fungerande insatser.

Skolverkets upplysningstjänst 08-527 332 00

Skolverket har en upplysningstjänst för lärare, rektorer och huvudmän i frågor om utbildning av nyanlända elever. Det går även att maila frågor till: nyanlanda@skolverket.se

Länsstyrelsen Östergötlands nationella stödtelefon 010- 2235760

Länsstyrelsen har inrättat en nationell stödtelefon för yrkesverksamma som behöver råd och konsultation kring hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnåktenskap och tvångsäktenskap.

Läs mer på www.hedersfortryck.se

Nationellt metodstödsteam 020-390 000

Det operativa nätverket Nationellt metodstödsteam (NMT) leds av Länsstyrelsen Stockholm och består av myndigheter som

arbetar mot prostitution och människohandel. Samverkande myndigheter är

Länsstyrelsen i Stockholm, Polisen, Migrationsverket och Åklagarmyndigheten. Läs mer på www.nmtsverige.se

Lex Sarah

Anställda inom socialtjänsten omfattas av lex Sarah vilket innebär att de genast ska rapportera missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden till den som bedriver verksamheten. Den som bedriver verksamheten ska utreda och avhjälpa eller undanröja det rapporterade missförhållandet utan dröjsmål. Om det visar sig att missförhållandet är allvarligt ska den som bedriver verksamheten anmäla det till IVO. Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om anmälningskyldighet enligt Lex Sarah (SOSFS 2011:5)⁸

Lex Maria

Anställda inom hälso- och sjukvården omfattas av lex Maria vilket innebär att de är skyldiga att bidra till att hög patientsäkerhet upprätthålls. Hälso- och sjukvårdspersonal ska rapportera risker för vårdskador samt händelser som har medfört eller hade kunnat medföra en vårdskada till vårdgivaren, som i sin tur ska utreda det som har rapporterats. Om händelsen har medfört eller kunnat medföra en allvarlig vårdskada ska vårdgivaren snarast anmäla händelsen till IVO. Socialstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om anmälningskyldighet enligt Lex Maria (SOSFS 2005:28).⁹

⁸ Se 14 kap. 3-7 §§ och 7 kap. 6 §SoL

⁹ Socialstyrelsen har upprättat ett förslag till föreskrifter och allmänna råd om vårdgivares systematiska patientsäkerhetsarbete. Om dessa beslutas kommer de att ersätta Lex Maria-föreskrifterna. Föreskrifter om själva anmälningsförfarandet meddelas då av IVO.

Övergripande ansvar och praktiskt mottagande

Migrationsverket har det övergripande ansvaret för mottagande av ensamkommande barn i Sverige. Kommunen ansvarar för det praktiska mottagandet. Den kommun där barnet ger sig till kända och ansöker om asyl kallas ankomstkommun. I anslutning till att Migrationsverket tar emot barnets asylansökan anvisas en kommun som får det långsiktiga ansvaret för barnet. Den kommunen kallas anvisningskommun. Socialtjänsten i anvisningskommunen utreder och tillgodoser barnets behov av boende (placering) samt stöd och skydd inom ramen för socialtjänstlagen. Landstinget svarar för barnets behov av hälso- och sjukvårdsinsatser samt tandvård. Grunden för det kommunala mottagandet av ensamkommande barn är den så kallade normaliseringsprincipen. Den innebär att alla barn som vistas i Sverige så långt möjligt ska omfattas av samma sociala omvårdnadssystem.¹⁰

För att bättre förstå hur ansvaret förändras beroende på om barnet befinner sig i asylprocessen, får stanna i Sverige eller får avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd och vilken betydelse det har om barnet fyller 18 år, följer en kort redogörelse för hur regelverket ser ut i dessa avseenden. Därefter redovisar vi mer ingående för respektive aktörs ansvar.

Under asylprocessen

Asylsökande ensamkommande barn får en god man som företräder dem i en förälders ställe. I själva asylprocessen företräds barnen av ett offentligt biträde som bistår

dem med deras ansökan om asyl. Barnen omfattas, i likhet med andra barn som söker asyl, av det sociala omvårdnadssystemet och har samma rätt till hälso- och sjukvård och tandvård på samma villkor som barn som är bosatta i Sverige.¹¹ Asylsökande barn har rätt att gå i förskola och skola, men har ingen skolplikt.¹²

Om barnet fyller 18 år under asylprocessen

När ett barn fyller 18 år upphör den gode mannens förordnande.¹³ Den unge betraktas nu som vuxen i asylprocessen, vilket medför att ansvaret för mottagandet övergår till Migrationsverket, som erbjuder den unge boende på en förläggning.¹⁴ Om socialtjänsten bedömer att den unge även efter fyllda 18 år har behov av vård inom socialtjänsten i form av en placering enligt SoL eller LVU kan placeringen fortgå, varvid kommunens ansvar för den unge kvarstår.

Barnet får avslag

Om barnet får avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd kallas denne till Migrationsverket för ett återvändandesamtal. Ett ensamkommande barn (under 18 år) får inte avvisas eller utvisas från Sverige om det saknas ett ordnat mottagande i hemlandet.

Kommunens ansvar för boende (placering) och andra insatser kvarstår tills beslutet om avvisning eller utvisning har verkställts. Detsamma gäller rätten till skol-

10 Prop. 2005/06:46 s. 41

11 5 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

12 Se 7 kap. 2 1 och 29 kap. 2 § SkoL

13 5 § Lgeb

14 3 § LMA

gång respektive vistelse i förskola. Rätten till hälso- och sjukvård kvarstår också till dess barnet lämnar Sverige.

Om den sökandes ålder har skrivits upp till att vara över 18 år i samband med beslutet gör socialtjänsten en bedömning av om den sökande ska vara fortsatt placerad. Om fortsatt vårdbehov inte finns går ansvaret för den unge över till Migra-

tionsverket. Den unge har då möjlighet att själv ordna boende (eget boende) eller får sitt boende tillgodosett av Migrationsverket.

Efter uppehållstillstånd

Om barnet eller den unge får uppehållstillstånd skrivs han eller hon ut från Migrationsverkets mottagningsystem och folkbokförs i Sverige av Skatteverket.

Kommunernas ansvar

Kommunen ansvarar för det praktiska mottagandet av ensamkommande barn, det vill säga boende (placering) och annat stöd som barnet kan behöva samt skolgång. Överförmyndaren i kommunen där barnet befinner sig utser en god man som företräder barnet i en förälders ställe. Grunden för det kommunala mottagandet av ensamkommande barn är den s.k. normaliseringsprincipen. Den innebär att alla barn som vistas i Sverige så långt möjligt ska omfattas av samma sociala omvårdnadssystem.¹⁵

Ankomstkommunens ansvar

Den kommun där barnet befinner sig när det ger sig till känna för en svensk myndighet betraktas som ankomstkommun. Ankomstkommunen ansvarar för det initiala mottagandet av barnet i avvaktan på att Migrationsverket anvisar en kommun som då blir ansvarig för det långsiktiga mottagandet av barnet.

Socialtjänsten i ankomstkommunen inleder en utredning och tillgodoser barnets omedelbara behov, främst i form av ett boende. Ansvaret för socialnämnden i ankomst-

kommunen att utreda barnets behov av stöd och skydd är inte beroende av om vistelsen i kommunen beräknas bli längre eller kortare. Däremot kan omfattningen av det bistånd en ankomstkommun kan ha skyldighet att ge påverkas.¹⁶

När Migrationsverket anvisat en kommun avslutas i regel utredningen och eventuella insatser i ankomstkommunen. Socialtjänsten i anvisningskommunen inleder en utredning i samband med att de övertar ansvaret för barnet.

Anvisningskommunens ansvar

Socialnämnden i anvisningskommunen har det långsiktiga ansvaret för barnets boende, stöd och skydd enligt socialtjänstlagen.

I och med att Migrationsverket anvisar en kommun anses barnet vistas i den kommunen i den mening som avses i 2 a kap. 1 § SoL.¹⁷ Ansvaret för det ensamkommande barnets boende m.m. inträder direkt vid anvisningen, även om barnet ännu inte fysiskt befinner sig i kommunen.

¹⁵ Prop. 2005/06:46 s. 41

¹⁶ Jfr. prop. 2010/11:49 s. 32 och 36 f.

¹⁷ 3 § LMA

Migrationsverkets anvisning är inte överklagningsbar.¹⁸

Migrationsverkets anvisning är inte en anmälan enligt 14 kap. 1 § SoL. Om Migrationsverket får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa eller riskerar att fara illa görs en anmälan till socialnämnden.

När en kommun anvisats ansvar för barnet ska socialnämnden i berörd kommun omgående inleda en utredning enligt 11 kap 1 § SoL för att utreda barnets behov av stöd och skydd. Socialnämnden fattar beslut om barnets placering och verkar för att barnet får god vård och fostran och i övrigt gynnsamma uppväxtförhållanden.¹⁹ Anvisningskommunen ansvarar för att barnet får det stöd och den hjälp som hon eller han behöver under placeringstiden oavsett om barnet blir placerat i anvisningskommunen eller i en annan kommun. Kommunen har samma ansvar för ensamkommande barn som för andra barn i kommunen.

Om barnet beviljas uppehållstillstånd har kommunen ett ansvar för barnets integrering och etablering i Sverige. Om barnet eller den unge är placerat har den unge sin försörjning ordnad inom ramen för placeringen och kan fortsätta sina studier. Om placeringen upphör och den unge ska ha ett eget boende, bör socialnämnden tillgodose hans eller hennes behov av stöd och hjälp med frågor om ekonomi och med att ordna bostad, studier eller arbete.²⁰

Vård i familjehem, HVB eller stödboende

Socialtjänsten ansvarar för att utreda barnets behov och besluta om lämpligt boende i form av en placering inom socialtjänsten. Insatser inom socialtjänsten ska genomföras i samförstånd med barnet och hans eller hennes gode man eller särskilt förordnade vårdnadshavare. Vid placering och andra insatser enligt SoL krävs samtycke både från den gode mannen och från barnet om det har fyllt 15 år. En frivillig placering, som det vanligtvis handlar om när det gäller ett ensamkommande barn, görs med stöd av 4 kap. 1 § SoL. I likhet med för andra barn som är placerade ska socialnämnden stödja barnets kontakt med sina anhöriga, verka för att barnet får lämplig utbildning och den hälso och sjukvård och tandvård som det behöver.²¹ Barnet kan även ha behov av annat stöd exempelvis personligt stöd, kontaktperson eller kontaktfamilj.

Om socialtjänsten bedömer att den unge även efter fyllda 18 år har behov av vård inom socialtjänsten i form av en placering enligt SoL eller LVU kan placeringen fortgå. Bedömningen av huruvida den unge ska beredas vård även efter sin 18-årsdag får göras utifrån samma förutsättningar som gäller för andra placerade unga vuxna. Om en ung person inte har behov av fortsatt placering övergår ansvaret till Migrationsverket som erbjuder boende på ett av verkets anläggningsboenden.

Enligt 6 kap. 1 § SoL finns tre placeringsalternativ för barn och unga:

- familjehem
- Hem för vård och boende (HVB)
- stödboende

18 22 § LMA

19 Se 6 kap. 6 och 7 §§ SoL

20 Allmänna råd till 8 kap. SOSFS 2012:1

21 6 kap. 7 § SoL

Även tillfällig placering kan förekomma, antingen i ett jourhem eller hos en släkting eller annan närstående som barnet känner sedan tidigare. Om förhållandena i nätverkshemmet bedöms vara godtagbara och familjen vill åta sig uppdraget och barnet vill bo där, kan beslut fattas om bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL i form av tillfällig placering i annat enskilt hem i avvaktan vidare utredning av barnets behov och hemmets lämplighet som familjehem.

Stödboende är en ny placeringsform från och med den 1 januari 2016 för barn och unga i åldern 16-20 år som bedöms kunna bo i ett eget boende med anpassat stöd, och som inte har behov av sådana vård- och behandlingsinsatser som motiverar en placering i HVB eller familjehem. Barn i åldern 16–17 år får tas emot i ett stödboende endast om det finns särskilda skäl. Särskilda skäl kan vara att barnet bedöms vara moget och förberett för att på ett bra sätt klara av att bo och leva i ett eget boende, att barnet anses moget i övrigt och att barnet har uttryckt en önskan att bo i ett eget boende.²²

Grundskola

Asylsökande barn har inte skolplikt, men de har samma rätt till utbildning i grundskolan som skolpliktiga barn. Detta innebär att den kommun där de stadigvarande vistas ska erbjuda skolgång så snart som möjligt efter ankomsten till Sverige. Rätten till utbildning gäller även om ett beslut om avvísning eller utvisning har meddelats fram till dess att barnet lämnar

landet.²³ Skolhuvudmannen är skyldig att kartlägga nyanlända elevers kunskaper inför placering i årskurs och undervisningsgrupp.²⁴ Detta ska göras inom två månader.

I likhet med andra elever omfattas nyanlända elever av elevhälsan, vilket bl.a. omfattar hälsobesök som innefattar allmänna hälsokontroller. Eleven ska även mellan hälsobesöken erbjudas undersökning av syn och hörsel och andra begränsade hälsokontroller. Elevhälsan erbjuder även vaccinationer som ingår i det allmänna vaccinationsprogrammet för barn.²⁵

Om en elev saknar tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna tillgodogöra sig den ordinarie undervisningen kan eleven delvis få undervisning i en förberedelseklass, dock längst i två år. En nyanländ elev i grundskolan kan även få en så kallad prioriterad timplan under högst ett år, vilket innebär att eleven ges mer undervisning i svenska eller svenska som andraspråk än övriga elever i samma årskurs genom en omfördelning av undervisningstiden.²⁶ Detta får dock inte innebära att eleven ges sämre förutsättningar att klara kunskapskraven i övriga ämnen. Ett alternativ till prioriterad timplan är att istället erbjuda eleven mer undervisning i svenska/svenska som andraspråk.

En elev som inte blir behörig till ett nationellt program i gymnasieskolan har rätt att slutföra utbildningen i grundskolan under ytterligare två år.²⁷

22 Se prop. 2015/16:43 s. 38-39

23 29 kap. 2 och 6 §§ skollagen.

24 Kartläggningen görs utifrån obligatoriskt kartläggningsmaterial som återfinns på skolverket bedömningsportal <https://bp.skolverket.se/>

25 2 kap. 27 § skollagen och Folkhälsomyndighetens föreskrifter (HSLF-FS 2016:51) om vaccination av barn i enlighet med det allmänna vaccinationsprogrammet för barn.

26 3 kap. 12 f § skollagen och 9 kap. 4 a § skolförordningen (2011:185). Se även Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2016:2) om utbildning för nyanlända elever.

27 7 kap. 15 § skollagen.

Gymnasieskola

Ungdomar som inte är behöriga till ett nationellt gymnasieprogram kan gå något av gymnasieskolans fem introduktionsprogram, t.ex. språkintröduktion. Syftet med språkintröduktion är att ge nyanlända ungdomar en utbildning med tyngdpunkt i det svenska språket, vilket möjliggör för dem att gå vidare i gymnasieskolan eller till annan utbildning. Språkintröduktion innehåller undervisning i grundskoleämnena svenska eller svenska som andraspråk. I övrigt ska språkintröduktion innehålla de ämnen och kurser som eleven behöver för sin fortsatta utbildning. Språkintröduktion får också kombineras med utbildning i svenska för invandrare.²⁸

Asylsökande ungdomar har rätt till utbildning i gymnasieskolan om de har påbörjat utbildningen innan de fyllt 18 år. Rätten till utbildning gäller även om ett beslut om avvisning eller utvisning har meddelats fram till dess att ungdomen lämnar landet.²⁹

Även i gymnasieskolan har nyanlända elever samma rätt till elevhälsa som andra elever. Varje elev i gymnasieskolan ska erbjudas minst ett hälsobesök som innefattar en allmän hälsokontroll.³⁰

Ledning och stimulans samt olika stödinsatser i skolan

Nyanlända elever ska, som alla andra elever, ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Stödinsatsen ”Studiehandledning på modersmålet” gynnar många nyanlända elevers förutsättningar att utvecklas i riktning mot utbildningens mål. Nyanlända elever behöver, oavsett skolform, få information om utbildningssystemet, sina möjligheter till studier och arbetsmarknadens kompetenskrav.³¹

Undervisning i förberedelseklass, prioriterad timplan i grundskolan, studiehandledning i grund- och gymnasieskolan samt programmet ”Språkintröduktion i gymnasieskolan” är insatser för nyanlända elever. Om det uppmärksammas att en nyanländ elevs behov inte kan tillgodoses genom dessa insatser, kan den nyanlända eleven vara i behov av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen. Eleven kan också vara i behov av särskilt stöd, som handlar om insatser av mer ingripande karaktär, något som förutsätter att det upprättas ett åtgärdsprogram.³²

28 17 kap. 3 § skollagen samt 6 kap. 8 § gymnasieförordningen (2010:2039).

29 Det finns inte någon självklar rätt för en ungdom att fortsätta introduktionsprogram vid flytt till en ny kommun – huvudman – efter 18 års ålder.

30 2 kap. 27 §, 15 kap. 5 § och 29 kap. 3 § skollagen.

31 2 kap. 29 § och 3 kap. 3 § skollagen, 5 kap. 4 § skolförordningen och 9 kap. 9 § gymnasieförordningen. Läs mer om studiehandledning på modersmålet i Skolverkets stödmaterial (2015), Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever. Läs mer om studie- och yrkesvägledning i Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2013:180) om arbete med studie- och yrkesvägledning.

32 3 kap. 5 a och 8 §§ skollagen. Läs mer om extra anpassningar och särskilt stöd i Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:40) om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.

Landstingets ansvar

Asylsökande barn har rätt till hälso- och sjukvård och tandvård i samma omfattning och på samma villkor som barn som är bosatta inom landstinget.³³

Asylsökande personer erbjuds en hälsoundersökning, om det inte är uppenbart obehövt. Syftet med hälsoundersökningen är att göra en medicinsk bedömning av

hälsan och uppmärksamma behov av vård och smittskyddsåtgärder.³⁴

När barnet fyller 18 år begränsas landstingets skyldighet att erbjuda hälso- och sjukvård samt tandvård till vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning.³⁵

Migrationsverkets ansvar

Migrationsverket prövar ansökningar om uppehållstillstånd, t.ex. ansökningar om asyl. Migrationsverket har också ansvar för mottagandet av den som har sökt asyl. För ensamkommande barn har Migrationsverket övergripande ansvar, medan kommunen har det praktiska ansvaret. Migrationsverket har också ett administrativt och samordnande ansvar för asylprocessen i relation till kommuner och landsting vad gäller anvisningar och statliga ersättningar till kommuner. För mer information se Migrationsverkets webbplats www.migrationsverket.se.

Ansökan – asylutredning och beslut

När ett barn ansöker om asyl registreras barnets asylansökan. Migrationsverkets ansökningsenhet tar fingeravtryck och fotografi om barnet är över 14 år gammal och ställer de frågor som är nödvändiga för att en kommun ska kunna få ansvaret för ett barn genom en anvisning. Läs mer om ”Anvisning till kommun” under avsnitt om anvisningar. Ansökningsenheten utreder även om barnet har särskilda behov och om det finns indikationer i ärendet

som innebär att det ska handläggas enligt Dublinförordningen.

Barnet, dess gode man och offentliga biträde kallas till en asylutredning, där Migrationsverket utreder om barnet har behov av asyl i Sverige. Anledningar till att ett barn kan få uppehållstillstånd i

Sverige är detsamma som för vuxna, men hänsyn till barnets ålder och mognad och hur det påverkar möjligheten att berätta. Efter asylutredningen fattar Migrationsverket beslut i ärendet, det vill säga beslut om att bevilja uppehållstillstånd eller avslå ansökan.

Åldersbedömning

En del av utredning och beslut i ett asylärende är att utreda åldern. Den asylsökande har bevisbördan för att göra sin identitet sannolik. Om en sökande inte kan styrka sin ålder med hjälp av ID-handlingar och annan dokumentation och Migrationsverket bedömer att den sökande kan vara över 18 år, informeras den sökande om möjligheten att genomföra en medicinsk

33 5 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

34 5 § SOSFS 2013:25

35 6 § lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

åldersbedömning eller lämna ett läkarintyg till stöd för den uppgivna åldern.

Enligt prop. 2016/17:121 ”Åldersbedömning tidigare i asylprocessen” ska Migrationsverket, om det råder oklarhet om huruvida en person är under 18 år eller inte, så snart som möjligt göra en åldersbedömning och fatta ett tillfälligt beslut om den sökandes ålder. Sökanden ska få erbjudande om att genomgå en medicinsk åldersbedömning genom Rättsmedicinalverkets (RMV) försorg innan beslutet fattas. Beslutet om ålder ska gälla omedelbart och är möjlig att överklaga för den sökande. Författningsändringarna träder i kraft 1 maj 2017.

I maj 2016 gav regeringen RMV i uppdrag att genomföra medicinska åldersbedömningar. Dessa kommer att genomföras med hjälp av en röntgenundersökning av visdomständerna, och en magnetröntgen av knäled. Röntgensvaren bedöms av två oberoende läkare vilka skickar svar till RMV som i sin tur lämnar ett rättsligt utlåtande om den sökandes ålder till Migrationsverket.

Utifrån en samlad värdering av all inlämnad dokumentation gör Migrationsverket sedan en bedömning om personen ifråga är under 18 år, eller inte. Är den sökande under 18 år prövas asylansökan enligt de regler som gäller för barn. I annat fall prövas asylansökan enligt de regler som gäller för vuxna och Migrationsverket ansvarar då för mottagandet.³⁶

Ensamkommande barn vid Migrationsverkets mottagningsenheter
Under asylprocessen är barn och vuxna som sökt asyl inskrivna vid en mottag-

ningsenhet. Mottagningsenheten hanterar frågor om ekonomiskt bistånd till barnet, familjefterforskning och handläggning efter att Migrationsverket har avgjort ansökan om asyl, t.ex. utskrivning ur mottagningssystemet och arbete med återvändande.

Bistånd

Barn som ansöker om asyl har vid behov rätt till dagersättning respektive särskilt bidrag från Migrationsverket. Ansökan om dagersättning och särskilt bidrag prövas av Migrationsverket.³⁷ För barn under 16 år görs ansökan om dagersättning eller särskilt bidrag av den gode mannen. Barn som är 16 år eller äldre har själva rätt att ansöka.

Barn och unga placerade i familjehem kan beviljas dagersättning och särskilda bidrag under förutsättning att kommunen har gjort avdrag från omkostandsersättningen motsvarande storleken på dagersättningen. Om avdrag inte görs så får barnet redan bistånd för kostnader som dagersättning ska täcka och behovet av dagersättning anses därför tillgodosett.

Om barnet fyller 18 år eller om ålder skrivs upp

När ett barn fyller 18 år eller om barnet efter åldersbedömning skrivs upp till 18 år kallas ungdomen till ett samtal på Migrationsverket. När ett barn, som inte har ett fortsatt vårdbehov, fyller 18 år övergår ansvaret för mottagandet från socialtjänsten till Migrationsverket. Socialtjänsten i berörd kommun bedömer om individen är i fortsatt behov av vård enligt SoL eller LVU trots 18 år fyllda. Kvarstår behoven kan kommunen fortsätta bevilja insatser fram till att individen fyller 21 år och får därmed kostnader ersatta av Migrations-

³⁶ Se 3 § LMA

³⁷ Den som omfattas av LMA har inte rätt till bistånd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) för förmåner av motsvarande karaktär, se 1 § andra stycket LMA.

verket under förutsättning att individen var barn vid asylansökan och att vårdkedjan inte är bruten

Efterforskning av familjemedlemmar

Migrationsverket ska, så snart som möjligt, försöka hitta familjemedlemmar till asylsökande ensamkommande barn³⁸. Socialtjänsten ska å sin sida utforma vården så att den främjar barnets samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön³⁹. Om barnet beviljas uppehållstillstånd upphör Migrationsverkets ansvar för att hitta familjemedlemmar till barnet men ska fortfarande vid behov bistå socialtjänsten i deras efterforskning av familjemedlemmar till barnet.

Om barnet får uppehållstillstånd

Om barnet får uppehållstillstånd får barnet ett s.k. uppehållskort och folkbokförs hos Skatteverket. Barnet skrivs ut från Migrationsverkets mottagningssystem efter en månad. I samband med att beslutet fattas skickas ett meddelande till anvisningskommunen för kännedom. Är barnet placerat i annan kommun än anvisningskommunen informeras anvisningskommunen om att barnet kommer skrivas ut på registrerad adress efter en månad.

Om barnet får avslag på sin asylansökan

Om Migrationsverket bedömer att det inte finns skäl för asyl eller någon annan grund för uppehållstillstånd, fattas beslut om avvisning eller utvisning. Barnet, den gode mannen och det offentliga biträdet tar därefter ställning till om beslutet ska överklagas. Migrationsverkets beslut kan ändras eller fastställas av domstol. När ett beslut om utvisning eller avvisning vunnit laga kraft innebär det beslutet ska verk-

ställas, dvs. att barnet ska återvända till hemlandet.

Krav på ordnat mottagande i hemlandet.

För ensamkommande barn gäller att det ska finnas ett ordnat mottagande i hemlandet vid återvändandet. Med ordnat mottagande avses i första hand att föräldrar tar emot sitt barn när barnet återvänder, men det kan också innebära andra former t.ex. ett barnhem.

Migrationsverket har det huvudsakliga ansvaret för verkställighet av beslut om avvisning eller utvisning. God man och barnet informeras fortlöpande om vad som händer, och vad som planeras, och de ges också utrymme att komma till tals genom återvändandesamtal. När det finns resehandlingar och någon som tar emot barnet i hemlandet kan Migrationsverket planera hemresan. Vid verkställighet av avvisnings- eller utvisningsbeslut som avser ett barn följer personal från Migrationsverket med på resan. Om kravet på ett ordnat mottagande inte kan uppfyllas föreligger ett praktiskt verkställighetshinder, dvs. resan kan inte genomföras.

Migrationsverket får lämna över verkställigheten av ett beslut som rör ett barn till polisen. Migrationsverket och polisen har gjort en överenskommelse om vad som gäller om ett ärende måste lämnas över till polisen därför att polisiär kompetens behövs, som t.ex. användandet av tvång. Innan ett ärende lämnas över ska Migrationsverket ha gjort efterforskningar för att säkerställa att det vid ankomsten finns ett ordnat mottagande för barnet. Migrationsverket ska kunna förmedla till polisen var den kan få en sådan kontakt. Efter ett överlämnande bör Migrationsverket

38 2 d § förordningen (1994:361) om mottagande av asyl sökande m.fl., FMA

39 6 kap. 1 § tredje stycket SoL.

fortsätta motiveringsarbetet i samband med andra kontakter med barnet samt vid behov bistå polisen avseende mottagande i hemlandet. Överenskommelsen finns att läsa till sin helhet i beslut från Migrationsverkets generaldirektör (GDA 11/2016)⁴⁰.

Anvisning av kommun

I samband med ansökan om asyl i Sverige anvisar Migrationsverket en kommun ansvar för barnet under asylprocessen. Migrationsverket ska, enligt 3 § LMA, anvisa en kommun (anvisningskommun) ansvaret för barnets omsorg och boende. För att skapa en jämnare fördelning över landet har Migrationsverket tagit fram en ny modell för hur anvisningarna ska fördelas mellan landets kommuner. Modellen tillämpas från den 1 april 2016. Hur stor andel varje kommun tilldelas fastställs en gång om året och bestäms utifrån kommunernas:

Folkmängd, mottagande av nyanlända med uppehållstillstånd, mottagande av ensamkommande barn samt antal asyl-dygn (antalet dygn mellan ansökan och dagen för anvisningens ikraftträdande).

Anvisningsprinciper

Platsanvisning

Migrationsverket anvisar barnet till en kommun som har en ledig plats enligt överenskommelse, som överensstämmer med barnets ålder och kön. Om fler än en kommun har en ledig plats anvisar Migrationsverket ansvaret till den kommun som har uppnått lägst målpuffyllelse i förhållande till sin andel. När samtliga överenskommelser upphört, dvs. den 1 juli 2017 upphör denna typ av anvisning.

Anknytningsanvisning

Om barnet har en stark anknytning till en anhörig eller närstående i en kommun kan Migrationsverket anvisa ansvaret för barnet till den kommunen.

Utjämnande anvisning

Migrationsverket anvisar ansvaret för barnet till den kommun som har lägst målpuffyllelse i förhållande till sin andel.

Statliga ersättningar

Migrationsverket ansvarar för att administrera statliga ersättningar till kommuner för mottagande av ensamkommande barn samt för andra statliga ersättningar till kommuner och landsting som rör såväl asylsökande barn och vuxna som nyanlända med uppehållstillstånd⁴¹.

Vissa ersättningar betalas ut per automatik med schabloniserade belopp medan andra ersättningar betalas ut efter ansökan från kommun eller landsting.

Ersättningar betalas ut till anvisningskommun eller till kommunen där barnet faktiskt bor. Ett exempel är när ett barn får uppehållstillstånd och ska folkbokföras hos Skatteverket. Är barnet placerat i annan kommun än anvisningskommunen informeras anvisningskommunen om att barnet kommer skrivas ut på registrerad adress efter en månad. Den generella schablonersättningen för nyanlända betalas ut till den kommun där barnet faktiskt bor. Ersättning för vård betalas däremot ut till anvisningskommunen.

Under en övergångsperiod 2017 betalas viss ersättning ut kopplad till de nu upp-

40 Internt styrdokument Migrationsverket

41 Förordningen (2002:1118) om statlig ersättning för asylsökande m.fl.
Förordningen (1996:1357) om statlig ersättning för hälso- och sjukvård till asylsökande
Förordningen (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utläningar
Förordning (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m.

sagda överenskommelserna om mottagande av ensamkommande barn mellan kommunerna och Migrationsverket. Från den 1 juli 2017 gäller nya bestämmelser om ersättning för ensamkommande barn. På Migrationsverkets externa webbplats för

kommuner finns aktuell information om statliga ersättningar, ersättningsbelopp och vilka ersättningar kommun och landsting aktivt behöver söka respektive vad som betalas som schablonbelopp.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen är en statlig myndighet under Socialdepartementet med en bred verksamhet som rör socialtjänst och hälso- och sjukvård. Större delen av verksamheten är riktad till personal, ansvariga och beslutsfattare inom dessa områden. Socialstyrelsen arbetar bland annat med att ta fram och utveckla statistik, kunskap,

stöd, följa upp och utvärdera hur vården och omsorgen fungerar. Socialstyrelsen tar även fram föreskrifter (bindande regler) och allmänna råd (rekommendationer) om hur man lever upp till föreskrifternas krav. För mer information se Socialstyrelsens webbplats www.socialstyrelsen.se

Inspektionen för vård och omsorg

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) är en statlig myndighet som ansvarar för tillsyn över hälso- och sjukvård, socialtjänst och verksamhet enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och för viss tillståndsgivning. Minst en gång per år ska IVO tillsynas

verksamheter som bedriver stödboenden eller HVB och om dessa bedrivs i privat regi krävs tillstånd från IVO för att starta verksamheten. I tillsynsuppdraget ingår handläggningen av anmälningar, t.ex. lex Sarah och lex Maria. För mer information se IVOs webbplats www.ivo.se.

Skolverket

Skolverket är förvaltningsmyndighet för förskolan och skolan. Myndigheten ska främja att alla barn och elever får tillgång till en utbildning som är likvärdig och av god kvalitet. Skolverket ska bidra till goda förutsättningar för barns utveckling och lärande samt förbättrade kunskapsresultat för elever. Skolverket ska vidare ansvara för frågor inom ramen för sitt verksamhetsområde som rör utbildning för nyanlända barn och elever.

Skolverket tar dessutom fram såväl styrdokument för förskolan och skolan, som föreskrifter, allmänna råd och nationella prov. Myndigheten ansvarar för den officiella statistiken på förskole- och skolområdet och genomför också nationella uppföljningar och utvärderingar. Därtill ska Skolverket bidra till god kvalitet i svensk utbildning genom att erbjuda nationella insatser som syftar till att utveckla förskolan och skolan, till exempel olika kompetensutvecklingsinsatser för myndig-

hetens målgrupper. Skolverket fördelar statsbidrag och svarar för befattningsutbildning för rektorer. Skolverket har också i uppdrag att sprida information om forsk-

ning till målgrupperna. För mer information se Skolverkets webbplats: www.skolverket.se.

Länsstyrelserna

Länsstyrelserna har en samordnande roll avseende kommunernas mottagande av ensamkommande barn och nyanlända med fokus på utveckling av regional samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner och övriga berörda aktörer. Länsstyrelsen ska verka för att i det finns beredskap och kapacitet i kommunerna att ta emot asylsökande ensamkommande barn och ensamkommande barn som har beviljats uppehållstillstånd. Med beredskap förstås här politisk vilja och organisatorisk förmåga. Kapacitet lägger fokus på boenden, utbildning och mottagandet i övrigt. Länsstyrelserna för dialog med kommunerna om tillgång på boendeformer, utbildning, hälsa, fritid och gode män. Uppdraget ska genomföras med utgångspunkt i barnkonventionen och särskilt utifrån flickors och pojkars behov och förutsättningar. Arbetet

sker i samverkan med länsstyrelsens ansvariga för mänskliga rättigheter och jämställdhet.

Länsstyrelserna utövar även tillsyn gentemot överförmyndare i kommunerna och granskar i det sammanhanget även överförmyndarens arbete med godmanskap för ensamkommande barn. Länsstyrelserna ska även samordna mottagandet med nyanländas etablering. Exempelvis kommunernas tillhandahållande av SFI-undervisning och samhällsorientering eller om frågor rörande boende och skola. Därutöver har länsstyrelserna i uppdrag att verka för att stärka det civila samhällets roll i mottagande och etablering av nyanlända inklusive ensamkommande barn. För mer information, se Länsstyrelsernas webbplats www.lansstyrelsen.se.

Lagar och förordningar m.m. som gäller ensamkommande barn

Utlänningslag (2005:716)

Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl.

Förordning 1994:361 om mottagande av asylsökande m.fl.

Förordning (2002:1118) om statlig ersättning för asylsökande m.fl.

Förordning (1996:1357) om statlig ersättning för hälso- och sjukvård till asylsökande

Förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar

Förordning (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m.

Socialtjänstlagen (2001:453), SoL

Socialtjänstförordning (2001:937)

Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn

Lag (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl.

Socialförsäkringsbalk (2010:110)

Skollag (2010:800)

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2012:11) om socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:55) om hem för vård eller boende

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:56) om stödboende

